

HZ. MUHAMMED DEVRİNDE İSLÂM - HİRİSTİYAN MÜNASEBETLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

Doç. Dr. MEHMET AYDIN

Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Arap Yarımadasına Nasrâniyetin giriş tarihini tam olarak tespit mümkün olmamakla birlikte; Kilise ricâli bu tarihi, Hıristiyanlık tarihinin ilk günlerine kadar götürmeye çalışmışlardır¹. Fakat bu, yine de araştırılmaya muhtaç bir konudur. Bununla birlikte çok erken devirlerde Hıristiyanların Arap Yarımadasına gelip yerleştikleri veya Hıristiyan davetçilerinin Araplar arasında müntesipler temin ettikleri konusunda kaynaklarda bilgi verilmektedir². Buna rağmen Araplar arasında Hıristiyanlık, geniş halk kitlelerine intikal etmemiştir. Bunun sebepleri arasında, Arapların "Putpe- restliği Milli Bir Din" olarak benimsemeleriyle, hürriyetlerine bağlı olu- larının tabii sonucu, yabancı dinlere iltifat etmeyişlerini gösterebiliriz³.

İslâmın zuhurundan önce, Arap Yarımadasında Hıristiyan toplulukla- rının bulunduğu belli başlı merkezler Tağlip, Gassân ve Kudâa, Eyle, Dumetul-Cendel, Tayy kabilelerinin yaşadığı bölgelerdi. Ayrıca yarımada- nın güneyinde Necran, Hıristiyan merkezlerinin en güçlüsü ve etkili olanı idi⁴. Bilhassa Necran'da Hıristiyanlar, inanç itibariyle çok zor şartlar altında kalmış olmalarına rağmen; varlıklarını, İslâmiyetin ilk devirlerine kadar sürdürebilmişlerdir⁵.

İslâmın zuhuru anında Arabistan'da bulunan Hıristiyan cemâatleri yalnız bunlar değildir. Bu belli ve çok önemli merkezlerin yanında ayrıca

¹ Cevad Ali (Dr), Tarihu'l-Arab, Kable'l-İslâm, Bağdat, 1956, VI, sh: 55

² Cevad, Ali, a.g.e, VI, sh: 55, 56; Anwander Antoine, Les Religions de l'Humanité, Almancadan Fransızcaya Çeviren: Pierre Jundt, Paris, 1955, sh: 274

³ Muhammed Mebruk Nafit, Asr Mâ Kable'l İslâm, Kahire, 1952, sh: 65, 81.

⁴ Cevad Ali, Tarihu'l-Arab, VI. sh: 185-210; Hasan İbrahim Hasan, Tarihu'l İslâm, Kahire, 1964, I, s: 73; Dr. Mustafa Fayda, Hz. Muhammedin Necrânlı Hıristiyanlarla görüşmesi ve Mubahale, Ank. İlahiyat Fakültesi, İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi, Ankara, 1975, II, sh: 143; Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, ist, 1966. I, sh: 411-416.

⁵ Brockelmann, İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi, Türk. çev. Prof. Dr. Neşet Çağatay, Ankara, 1964, sh: 3

Mekke'de köle, tüccar veya misyoner olarak yaşayan bir Hıristiyan Cemaâ-tinden; Mekke'ye bilhassa dil yönünden tesiri olan EHABİŞ Kabilesinin arasında bulunan Hıristiyan Topluluğundan ve Hire Hıristiyanlarından da bahsedilmiştir ⁶.

Arap Yarımadasında bulunan Hıristiyanlar konusunda dikkatimizi çeken bir diğer konu da, itikad yönünden çok farklı gruplara ayrılmış olmalarıdır. Daha IV. Milâdi asırda sayısız firkalara bölünmüş olan şark Hıristiyanları, bu tefrikalarını İslâm futûhatı altında bile sürdürmüşlerdir. İslâmın zuhûru anında bilhassa Hire'de ve Güney Arabistan'da yaygın olan Nesturi ⁷ fırkası ile Gassan ve Şam havalisinde yaygın olan Yakubiye ve diğer bölgelerde nüfuzu görülen Melkitler (Milkaniiye) dikkatimizi çekerler ⁸. Fakat bu firkalar arasında, Arabistan'da en çok yayılma şansını Nesturiler bulmuşlardır. Nesturi Hıristiyanlığı, Kuzey ve Güney Arabistan'a çabucak nüfuz etmiştir ⁹.

Hz. Muhammed (S.A.V.)'in risaletle vazifelendirildiği VII. asrın başında Arap Yarımadasındaki Hıristiyanların durumu aşağı yukarı bu merkezde idi. Hz. Muhammed, İslâm Peygamberi sıfatıyla tebliğ'e başladığı zaman, ilk defa Mekke'de bazı Hıristiyanlarla karşılaşmıştı. Hatta vahyin

⁶ Cevad Ali, Târihu'l Arab, VI, sh: 199-203; Mekke Hıristiyanları için ayrıca bak: M.Watt, Mahomet à Medine, Paris, 1959; sh: 384; Cf. Lammens, "Les chrétiens à la Mecque à la veille de "Hegire" dans L'arabie occidentale à la Veille de l'Hegire, Beyrut, 1928, sh: 1-49; İbn Hişam, es-sire, Kahire, 1936 I, sh: 237

⁷ Bilhassa İslâm aleminde yayılmış olan ve hâlâ da yer yer varlıklarını sürdüren bu firkaların görüşleri Kristoloji yönünden çok önem taşımaktadır. Bunların görüşleri kısaca şöyledir:

1 - *Yakubiler*: Bunlara göre Mesih Allah'tır. Çünkü mesihte Allah ile insan bir tek tabiatte birleşmiştir. Yakubilere göre bu birleşim alkol ile suyun birleşimi gibidir.

2 - *Nesturiler*: Bunlar da İsa-Mesihin iki tabiatının olduğunu söylerler. Bu tabiatın biri insan, biri de ilâhtır. Bu iki tabiat, birleşimde özelliğini kaybetmez. Bu tıpkı zeytinyağı ile suyun birleşmesi gibidir. Ayrıca Meryem de bir insan annesidir.

3 - *Melkitler* (Milkaniiye, milkaiyye): Bunlar da mesihte insanî ve ilâhî olmak üzere iki tabiatın olduğunu iddia etmişlerdi. M. 451 Kadıköy konsülüne sadık kalan bu doktrin'in salikleri İsa'da insanî ve ilâhî tabiatın olduğunu benimsemişlerdir. Bu doktrin'in salikleri, *Meryem'i Allah Annesi olarak kabul ederler*. Bu konuda Bk. Francis Dvornik, Histoire des Conciles Paris, 1962, sh: 25-29; R. Janin, Les Eglises orientales et les Rites Orientaux, Paris, 1955, sh: 9-23; Abdu'l Vâhid el-Vafi, el Efsârul-Mukaddese, Kahire, 1964, sh: 108 vd. Alain Ducellier, Le Miroire de l'islâm, Paris, 1971, sh: 11; P. Rondot, Les Chrétiens d'Orient, Paris, 1955, sh: 44

⁸ Hasan İbrahim Hasan, Tarihu'l-İslâm I, sh: 73

⁹ Les Religions de l'humanité, sh: 274; İslâmiyetin Güney Arabistana, yayılışı, sh: 20; Cevad Ali, Tarihu'l Arab, III, sh: 180, VI, sh: 79-80, 186, 187; Mohamet à Medine, sh: 154

ilk günlerinde Hz. Haticeyi ve Hz. Muhammed'i teselli eden Varaka b. Nevfel de İncil'in el yazmalarına sahip olan bir Hıristiyandı ¹⁰.

İslâmiyetin beşiği olan Mekke'de daha başlangıçtan itibaren Hz. Peygamberin Hıristiyanlarla münasebeti, dostane hudutlar içinde başlamıştı. Henüz risaletten üç yıl gibi kısa zaman sonra, Ehl-i Kitap Bizans'ın, mecusi İran'a mağlubiyeti, Mekke'de Müslümanları üzmüş, Allah'da kendilerini teselli eden ilahi vahyini göndermişti ¹¹.

İbn İshak oldukça karışık bir ifadeyle, Hz. Muhammed (S.A.V.) daha Mekke'de iken yirmi kişiye yakın Habeşli Hıristiyanın Kâbe'de Peygamberle karşılıklı konuşup, münakaşa ettikten ve Kur'an-ı Kerim dinledikten sonra kendi kitaplarında tavsif edilen gelecek Peygamberin Hz. Muhammed olduğunu kabul ederek İslâmiyete girdiklerini ve Ebu Cehl'in bunlarla münakaşa ettiğini nakleder ¹². Sonra da "Denilir ki bu Hıristiyanlar Necran ehliendendir". diyerek bunlar hakkında nazil olan ayetleri sıralar ¹³.

İslâm Peygamberinin, Hicretten önce ilk sempati duyduğu ve Müslümanların hicret etmelerini arzu ettiği ilk Hıristiyan ülke, Habeşistan olmuştur. Hz. Muhammed, Mekke müşriklerinin amansız işkenceleri ve tazyikleri karşısında Mekkeli Müslümanların Habeşistan'a hicretlerini arzu etmiş ve bu hislerini şu ifadelerle belirtmişti: "İsterseniz ve elinizden gelirse Habeşistan'a iltica ediniz. Zira orada hüküm süren kralın topraklarında kimseye zulüm edilmez. Orası doğru ve emin bir yerdir, Allâh a'sân edinceye kadar orada kalın" ¹⁴.

Hz. Peygamberin bu isteğine hemen Allah Resulünün sahabelerinden bir kısmı uymuştu. Bunların içinde Hz. Muhammed'in amcazadesi Ca'fer de vardı. Burada Hz. Peygamberin, onlara: Necâşiye hitaben yazılmış bir

¹⁰ Michel Clévenot, La Chrétienté A'L'heure de Mahomet, Paris, 1983, s. 112; İslâm Peygamberi I, s. 411, İbn Hişam, es-Sîre, Kahire, 1936, I, 237, M. Fayda Mubahale, s. 143

¹¹ er-Rum: 1-5; Mevlana Şibli, Asr-ı Saadet Türk, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1928, IV, s. 1611, 1614

¹² İbn Hişam, es-sîre, I, s. 391-392; L. Caetani, İslâm Tarihi, Türk. çev. Hüseyin Cahit, İst. 1924, II, s. 313-314; el-Kurtubi, el-Cami'Li Ahkami'l Kur'an, Mısır, 1967, VI, s. 256; İslâm Peygamberi, I, s. 411.

¹³ İbn İshak'ın bu rivayetinin Habeşli veya Necrânlı Hıristiyanlardan hangisine ait olduğu kesin olarak anlaşılamamaktadır. Rivayetin Necrânlılara ait olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bk. el-Askalâni, Fethu'l Bâri bi-şerhi sahihi'l-Buhari, Mısır, 1319-1329, VIII, s. 67

¹⁴ İbn Hişam, Hz. Muhammed'in Hayatı, Türk çev. Prof. Dr. İzzet Hasan Prof. Dr. Neşet Çağatay, Ankara, 1971, I, s. 205; et-Taberî, Tarih, Mısır, 1969, I, s. 330, ed-Diyarbakri, tarihu'l Hamis, Beyrut tarihsiz, I, s. 288; M. Watt, Mahomet à la Mecque, Paris, 1958, s. 144, Caetani, İslâm tarihi, II, s. 244.

tavsiye mektubu yazmış olmasını düşünmek mantıkî olur. Bu mektupta Hz. Muhammed (A.S.), önce İslâmın tevhid inancını, Allah telakkisini ortaya koymuş sonra İslâmın Hz. İsa'ya bakışını belirtmek üzere “*ve tasdik ederim ki, Meryemoğlu İsa, Allah'ın Ruhul-Kudusü ve bâkire, faziletli, kendisine dokunulmamış Meryem'e bıraktığı kelimesidir. Allah, Ademi (A.S.) kendi eliyle yarattığı gibi onu da Ruhü ve üflemesiyle yaratmıştır*” demiştir. Ayrıca Necaşiye hitaben yazılan mektupta, Necaşi İslâma davet edilmiş, amcazadesi ve beraberindekilere misafirperverlik yapılması istenmiştir¹⁵.

Fakat Mekke müşrikleri bu hicretten memnun olmamışlar ve derhal Habeşistan'a bir murahhas heyet göndererek Müslüman mültecilerin iadesi için harekete geçmişler bu işin tahakkuku için de Abdullah b. Ebî Rabiâ ile Amr İbnü'l-Âsı seçmişlerdir¹⁶. Habeşistan yöneticilerini kendi lehlerine çekmek, mültecilerin iadesini sağlamak için bol miktarda hediyelerle Habeşistan'a gelen Mekke müşrik elçileri, ilk anda kendilerinin destekleneceğine dair teminat almışlar ve Necaşi'nin huzuruna çıkma imkânını elde etmişlerdi¹⁷. Fakat yapılan konuşmalardan sonra, Necâşi bir defa da Müslümanları dinlemek istemişti¹⁸. Necâşi'nin huzuruna gelen Müslüman mültecilerden Necâşi, dinleri hakkında bilgi istemişti. Necâşi'nin sorularına Hz. Peygamberin amcazadesi Ca'fer cevap veriyordu¹⁹. Necâşi, İslâm hakkında Ca'fer'in verdiği izahattan sonra Hz. Peygamberin Allah'tan getirdiğinden bir şeyler okumasını da istemişti²⁰. Câ'ferde “Meryem Suresi”nin²¹ baş kısmını okumuştur.

Verilen izahlar ve okunan ayetler karşısında tatmin olan Necâşi hislenmiş ve şöyle demiştir: Bu nûrun kaynağı Hz. İsa'nın tebliğinininkinin aynıdır. Sulh içinde gidiniz, ben sizi asla bu müşriklere teslim etmeyeceğim²².

Durumdan son derece üzülen Mekke Müşrik elçilerinden Amr İbnü'l As, bir taktikle Necâşi'ye gelerek “Müslümanların Hz. İsa hakkındaki inançlarının Hıristiyanlar gibi olmadığını ve onun kul olduğuna inandıklarını bildirdi. Müslümanları çağırarak İsa hakkında kendilerine sormalarını

¹⁵ krş: Prof. Muhammed Hamidullah, el-Vesaiku's-siyâsiyye, Kahire 1956. Nr. 27, s. 74. Bunun tafsilatı için bk. İslâm Peygamberi, I, s. 192-203

¹⁶ İslâm Peygamberi, I, s. 193; İbn-Hişam, es-sire, (Mısır, 1936) I, s. 357

¹⁷ İbn Hişam, es-Sire, I, s. 358.

¹⁸ a.g.e. I, s. 359

¹⁹ a.g.e. I, s. 359

²⁰ İbn Hişam, es-Sire, I, s. 360

²¹ Meryem suresinin baş kısmında Hz. Yahya ile Hz. İsa'nın doğumları anlatılır.

²² İbn Hişam, es-Sire, I, s. 360

istedi²³. Yeniden toplanan Müslüman mültecilere, Necâşi şöyle demişti: “Söyleyin bakalım, Meryemoğlu İsa hakkında ne dersiniz?” Tekrar söz alan Ebu Talip oğlu Ca’fer: “Biz İsa hakkında Peygamberimizin bize getirdiklerini söyleriz: İsa, Allah’ın kulu, elçisi, ruhu ve onun bakire Meryem’e verdiği (ol) emri (kelimesi)dir”. Bunları duyan Necâşi yere eğilip bir çöp almış ve Tanrıya andolsun ki, senin Meryemoğlu İsa hakkında söylediklerin şu çöp kadar onun gerçeğinden farklı değildir; demiştir²⁴.

Necâşi’nin bu sözlerinden ve Hz. Peygambere yazdığı mektuptan dolayı Hz. Muhammed (A.S.) onun Müslüman olduğu neticesine varmış, Necâşi’nin vefatında Medine’de giyabi olarak cenaze namazını kıldırmıştır²⁵.

Müslümanların Habeşistan’a yaptıkları bu Hicret çok sayıda Habeşli-nin İslâma gelmesine vesile olmuştur. Habeş mültecilerinin kesin sayısı bilinmemekle beraber, Hz. Peygamberi ziyaret etmek üzere bindikleri (birçok geminin) batmış olması, muhtedilerin çokluğunu gösterir. Sağ-sâlim hedefine ulaşanlar arasında Necâşi’nin bir oğlu da vardır. Hz. Ali ile kardeş olan bu prens, Habeşistan tahtının varisi olmak hakkından dahi vazgeçerek Habeşistan’a dönmeyi reddetmişti²⁶.

İslâm-Hiristiyan münasebetleri açısından Mekke devri çok fazla hareketlilik göstermezken, Medine devrinde Hiristiyan münasebetlerinde bir artış görülür. Hz. Peygamber, Medine İslâm Devletinin temellerini attıktan ve Medine halkını bu Devlet yapısı içinde teşkilatlandırdıktan sonra, komşu kabilelerle birtakım temaslar kurmayı hedef almıştı. Komşu kabilelerle yaptığı anlaşmalar²⁷ ve savaşlar neticesinde İslâm Devletinin güvenliği iyice sağlamlaşınca; giriştiği temasları; daha da ileri götürmüş ve birtakım Devlet reislerine ve kabile reislerine “İslâm Dâveti” çağrısında bulunmuştur. Hz. Muhammed’in, komşu hükümdarlara mektuplarla yaptığı bu İslâm daveti, Bizans’ın Ninova’da İranlıları, mutlak bir hezimete uğratışlarından sonraya rastlar²⁸.

²³ a.g.e. I, s. 360; M. Watt, Mahomet à Medine, s. 386

²⁴ İbn Hişam, es-Sire, I, s. 361

²⁵ Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, sünenu’t Tirmizi, Kahire, 1938, III, s. 348; İslâm Peygamberi, I, s. 195; ez-Zebidi, sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i sarîh tercümesi, Türk. çev. Kamil Miras, Ank. 1968, IV, s. 303; Hamidullah, el-Vesaik, Nr. 23, s. 78

²⁶ es-Süheyli, Er-Ravzu’l-Ünüf, Tahkik, Abdurrahman Vekil Kahire, 1967, III, s. 263; İslâm Peygamberi, I, s. 197

²⁷ İslâm Peygamberi, I, s. 118-178;

²⁸ a.g.e. I, s. 206, 216

H. Peygamber bu vesile ile Hıristiyan reislerinden Mısır Mukavkısına Hatip İbn Ebi Belta²⁹ ile bir mektup göndermişti³⁰. Bu mektupta Allah'ın elçisi, Mukavkısı ve teb'asını İslâma çağırıyor ve Âl-i İmran 64. ayetin muhtevası içinde Allah'tan başkasına tapmamaya O'na hiç bir ortak koşmamaya, Allah'ın dışında birbirlerini Rablar edinmemeye çağırıyor³¹.

Mukavkıs, Allah resulüne verdiği cevapta beklenen peygamberin Araplar arasından çıkmayacağına işaret ederek, elçiye ikramda bulunduğunu ve bazı hediyeler gönderdiğini bildirir³².

Aynı şekilde H. Peygamber H.VI. yılda³³ Gassâni hükümdarı el-Hâris ibn Ebi Şamir'e de bir mektup göndermiştir³⁴. Allah'ın elçisi, el-Haris'e yazdığı mektubunda "İslâm'a geldiği takdirde" mülkünün kendisine bırakılacağını bildirmişti. Bir Hıristiyan olan el-Hîris bu davet karşısında hiddetlendi ve Medine'ye hücum edeceğini bildirdi³⁵. H. Peygamberin diğer bir elçisi, el-Hâris ibn Umeyr ise Basrâ valisine bir mektup götürürken, Şurahbil ibn Amr isminde diğer bir Gassâni reisinin arazisinden geçerken şehit edildi. H. Peygamber bunun intikamını Mûte'ye gönderdiği 3000 kişilik bir müfreze ile almak istemişti³⁶. Gassânilerin diğer bir reisi olan Cebele ibn Eyhem'e de aynı gaye ile yazılmış bir mektuptan bahsedilir³⁷. Fakat, Gassânilere yazılmış olan mektuplar hiçbir başarı sağlayamamıştır³⁸. H. Peygamber Gassânileri cezalandırmak üzere H. VIII. ve IX. yıllarda Mûte ve Tebuk seferlerini düzenlemiş³⁹ ve İslâm Devletinin kuvvetini, Gassân bölgesinde ispatlamıştı⁴⁰.

İbn Sa'd'ın bildirdiğine göre, Hicri IX. yılda Gassâni Kabilesinden 3 kişilik bir heyet Medine'ye gelerek İslâmı kabul etmiştir⁴¹.

²⁹ a.g.e. I, s. 205

³⁰ Hamidullah, el-Vesâik, No: 49, s. 106; İbn Sa'd, et-Tabakatül-Kübra. Beyrut, 1957 1960, I, s. 260

³¹ el-Vesâik, s. 106

³² a.g.e. no: 50, s. 107

³³ İslâm Peygamberi, I, s. 216

³⁴ el-Vesâik, No. 37, s. 97

³⁵ İslâm peygamberi, I, s. 216

³⁶ a.g.e. I, s. 217

³⁷ el-Vesâik, No: 38-39, s. 217

³⁸ a.g.e. I, s. 217

³⁹ a.g.e. I, s. 217

⁴⁰ A.H. Berki, O. Keskiöglü, H. Muhammed ve Hayatı, Ank. 1960, s. 347, 394 İslâm Peygamberi, I, s. 220

⁴¹ İbn Sa'd, Tabakât, I, s. 338-339; İslâm Peygamberi, I, s. 217

Yine Bizanslıların Ninova zaferinden birkaç ay sonra Hudeybiye anlaşmasının hemen akabinde, Hz. Peygamberin Hıristiyan reislerine gönderdiği mektuplardan birisi de Herakliüs'e hitaben yazılmış olanıdır. Hz. Peygamberin mektubunu Dihyetu'l Kelbi götürmüştür. Hz. Peygamber mektubunda "Rumların büyük reisi Herakliüs'ü" İslâma davet ediyor ve yine Allahtan başkasına tapmamalarını, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmalarını istiyordu ⁴².

Herakliüs Hz. Peygamberin durumunu tahkik ettikten sonra "Bunlar peygamberlerde bulunan sıfatlardır. Zaten ben onun zuhur edeceğini biliyordum. Fakat, Araplardan olacağını sanmıyordum. Onun hakkında bu söylediklerin doğru ise ⁴³ o, şu ayaklarımın bastığı yere yakında hakim olacaktır. Eğer onun yanına varabileceğimi bilsem, kendisine kavuşmak için her zahmete katlanırım. Yanında olaydım ayaklarını yıkardım" ⁴⁴ demiştir. Buna rağmen, Hz. Peygamberin elçisine, bir sefire yapılacak bütün hürmet

⁴² el-Vesaik, No: 26, s. 805, Tarihu'l-Yakubi, II, s. 62; Asr-ı Sa'adet, I, s. 438; el-Musannef, V, s. 346; el-Buhari, sahih, Mısır, trz IV, s. 57, İslâm Peygamberi, I, s. 219

⁴³ Hz. Peygamberin mektubunu alan *Herakliüs*, yeni peygamberin kavminden birisinin yanına çağrılmasını istedi O sırada Ebu Süfyan Şam'da idi. Herakliüs'ün huzuruna çıkarılan Ebu Süfyan'a şu sorular sorulmuştu:

- O'nunla akrabalık derecen nedir?
- Amcamın oğludur.
- O'nun soyu nasıldır?
- O, aramızda en iyi soyludur.
- O'ndan önce peygamberlik sözünü eden var mı?
- Yok.
- O'nun ataları içinde hiç bir hükümdar gelmiş miydi?
- Hayır.
- O'na halkın fakirleri mi, yoksa eşrafı mı tâbi oluyor?
- Halkın zayıfları ona tâbi oluyor.
- O'na tâbi olanlar artıyor mu, eksiliyor mu?
- Artıyorlar.
- O'nun dinine girdikten sonra beğenmeyerek dönenler var mı?
- Yoktur.
- O'nu hiç yalanla suçladınız mı?
- Hayır.
- Ahdini bozduğu oldu mu?
- Hayır.
- İşte bunlar peygamberlerde bulunan sıfatlardır.

Krş, el-Musannef, V, s. 346; ya'kubi, II, s. 62; Buhari (Mısır, trz) IV, s. 56-57; İslâm Peygamberi, I, s. 220.

⁴⁴ Buhari, IV, s. 57; el-musannef, V, s. 346; yakubi, II, s. 62,

gösterildi; fakat vazifesi az rağbet gördü⁴⁵. Hz. Peygamber, Tebük'e vasıl olunca Herakliüs'e tekrar bir mektup yazarak İslâmı kabul etmesini, hiç olmazsa Müslüman olan tebasını cezalandırmamasını, onların cizye vermelerine veya İslâma girmelerine mani olmamasını istemiştir⁴⁶.

Görünüşe göre İmparator Herakliüs, Hz. Peygamberin isteklerine tam olarak cevap vermeyerek bir miktar altın hediye göndermişti. Fakat Hz. Peygamber gönderilen altınları "diplomatik bir hediye olarak değil, harp ganimeti olarak kabul etmiş olup, bunları İslâm ordusuna dağıtmıştır⁴⁷.

Hz. Peygamberin zamanında İslâm-Hıristiyan münasebeti yönüyle dikkatimizi çeken önemli bir olay da Hz. Peygamberin Zağatur Piskoposuna yazmış olduğu İslâm'a davet mektubudur⁴⁸. Bu mektubun da hedefi, İslâmın; Hıristiyan itikad noktalarına bakışını belirtmek ve İslâmın geçmiş ilâhî dinlerin özleri itibariyle Hak olduğunu kabul ettiğini duyurmaktadır⁴⁹.

Hz. Peygamberin hayatında İslâm-Hıristiyan münasebetleri açısından en çok dikkati çeken konu Negrânlı Hıristiyanlarla giriştiği birtakım temaslardır. Bilindiği gibi Arap Yarımadasında en çok Hıristiyan topluluğunun bulunduğu bölge; Yemen'in Negrânındaki Mezhiç Kabilesinin halkından olan Belhâris Kabilesinin yaşadığı bölge idi⁵⁰. Fakat, buna rağmen, bütün Negrân Vadisinin hatta Belhârislerin bütün kollarının Hıristiyanlığı kabul etmiş olduğu düşünülemez. Çünkü, Hz. Muhammed (S.A.V.)in muhtelif Belharis reislerine göndermiş olduğu yazılarda onlardan, putperestlerle, yani henüz putperestliği terketmemiş olan ataları ile bağlarını kopardıklarını istediğini; fakat Hıristiyan olan ebeveynlerine atf yapıldığını açık bir şekilde görmekteyiz⁵¹.

O halde Hz. Muhammed, Güney Arabistan'da İslâm dinini yaymak üzere faaliyete geçtiği zaman Negrân bölgesinde yaşayan Mezhiç Kabilesinin bir kolu olan Belhâris Kabilesi dışında, çok sayıda Hıristiyanı sahip diğer bir Kabile yoktur. Habeş istilasından önce başlayan Hıristiyan misyonerlerin faaliyetleri neticesinde, Güney Arabistan'ın muhtelif yerlerin-

⁴⁵ İslâm Peygamberi, I, s. 219

⁴⁶ el-Vesaik, No: 27, s. 82

⁴⁷ Ebû Ubeyd Kâsım ibn sellam, el-emval, Kahire, 1353, Hadis No: 623-625; İslâm Peygamberi, I, s. 223

⁴⁸ el-Vesaik, No: 29, s. 86

⁴⁹ el-Vesaik, No: 29, s. 86, M. Watt, Mahomet à Medine, s. 388; İslâm Peygamberi I, s. 220

⁵⁰ İslâm Peygamberi, I, s. 411; M. Fayda, Hz. Muhammedin Negrânlı Hristiyanlarla görüşmesi, s. 412.

⁵¹ İslâm Peygamberi, I, s. 412

de kiliseler inşa edilmiştir. Buradaki kiliselerin en meşhuru, Belhâris Kabilesinin bir kolu olan Abdi'l-Meddan kabilesinin yaptığı ve Negrân Kâbesi diye bilinen kilisedir ⁵².

İşte Hz. Peygamber Negrân Hıristiyanlarıyla da ilgilenmiş, oraya İslâmı tebliğ etmek üzere Mugire b. Su'beyi göndermişti. Negrân Hıristiyanları Kur'an-ı Kerime karşı bazı itirazlar ⁵³ ileri sürmüşler, Mûgire'de bunlara cevap veremeyeceğini anlayarak geri dönmüştü ⁵⁴. Neticede Hz. Muhammed, Negrân keşişlerine hitaben bir mektup yazmıştır. Metni günümüze kadar intikal eden bu mektubun muhteviyatı şöyledir: *Tanrı Elçisi Muhammed'den Negrân keşişlerine: İbrahim, İshak, Yakub'un Allahın adıyla... Ben sizi yaratıklara tapma yerine Allah'a kulluk etmeye çağırırım. Ve yine sizi yaratıklarla olan ittifakınız yerine Allah'la ittifak etmeye çağırıyorum. Şayet onu kabul etmezseniz, insan başına cizye vereceksiniz. Cizyeyi reddederseniz sizinle savaşağım, selâmlarımla...* ⁵⁵.

Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamberin bu mektubu, Negrânlıların Medine'ye gelmesine sebep olmuştur. Hz. Peygamberin bu davetinden sonra, Negrân Hıristiyanları Medine'ye 60 kişilik bir heyet gönderdiler, heyetin başında kendi midraslarının (Mektep veya Mahkeme) papazı ve reisi olan Ebû Hârise b. Alkame, onun Akibi Abdu'l-Mesih ve kervana reislik eden el-Eyhem vardı ⁵⁶. Öğleden sonra geç vakitte Medine'ye ulaşan Negrân heyeti, mescidde Hz. Peygamberin huzuruna çıkmışlardı. İbadet vakitleri hulûl ettiği zaman mescidde ibadet etmek istemişler, Ashâb buna

⁵² İslâmiyetin Güney Arabistan'a yayılışı, s. 20; Asr-ı Saadet, II, s. 624

⁵³ Bu konuda Mugire bin Şu'be şöyle der: "Ben negrâna geldiğim zaman Hıristiyanlar şöyle sordular, sizler kitabımızda: "ya uhte Hârûn! (Meryem: 28) diyorsunuz. Halbuki Musâ, Hz. İsa'dan şu kadar sene evvel, şu kadar fetretten öncedir. Harun da onun kardeşidir. Meryem nasıl Harun'un kardeşi olur? Medineye Resulullahın huzuruna gelince bu meseleyi kendisine sordum. Resulullah "Hz. Meryem zamanındaki insanlar kendilerinden önce geçen peygamberlerini ve iyi kimselerin isimlerini çocuklarına isim yapıyorlardı. (Yani, Hz. Meryem kendi zamanındaki Harun isimli bir şahsın kızkardeşidir, Musa (A.S.)nin kardeşi olan Harun'un değil) buyurdu. Bk. Muslim el-Camius-Sahih, Türk. çev. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul, 1965, VI, s. 396; Ahmet b. Hanbel, el-Müsned Beyrut, trz, IV, s. 252; Sünenü't-Tirmizi, V, s. 315

⁵⁴ Asrı saadet, II, s. 604

⁵⁵ el-Vesaik, No: 93; s. 139-140; Ya'kubî, II, s. 66; Ebu'l-Fedâ, İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, Beyrut, 1966, V, s. 53; İslâm Peygamberi, I, s. 412; Asr-ı Saadet, II, s. 604

⁵⁶ İbn Hişam, es-sire, II, s. 222; İslâm Peygamberi I, s. 413; İslâmiyetin Güney Arabistan'a yayılışı, s. 25; el-Taberi, Tefsir, (Mısır, trz.) VI, s. 151-152; Ravzu'l-Ünuf (Kahire, 1970), V, s. 28-38; Louis Massignon, La Mubâhala, Paris, 1943, s. 15

itiraz etmekle beraber, Allah Resulü onlara mescidi bırakmıştı. Onlar da Şark'a dönerek ibadetlerini yaptılar⁵⁷.

Yine İbn Hişam'ın bildirdiğine göre⁵⁸ Nocrân heyetinin arasında itikat farkları da vardı. Onların bir kısmı Melkitî, diğçerleri de başka mezheptendi⁵⁹.

Ertesi gün⁶⁰ Hz. Muhammed, Nocrân heyeti adına konuşan dini liderleri Ebû Hârise ile başkanları Abdu'l-Mesih'i, İslâmîyeti kabule çağırdı. Onlar: "*Biz senden evvel Müslüman olduk*" diye cevap verdiler. Hz. Peygamber "*Yalan söylüyorsunuz, sizi İslâmîyeti kabulden üç şey alıkoymaktadır. Bunlar: Domuz eti yemeniz, Haç'a tapmanız,, Allah'ın oğlunun bulunduğuna inanmanızdır. "Bu defa onlar:" "Yâ Muhammed! İsa'nın babası kimdir?* diye sordular. Hz. Muhammed bu soruya hemen cevap vermeyip sustuğu, Hz. İsa'nın şahsiyeti, ve Hıristiyanlıkla ilgili birçok meseleyi içine alan, Âl-i İmran sûresinin baştan 80'den fazla âyetinin nazil olduğunu bildirmiştir⁶¹. Nocrân heyeti, ölüleri diriltmesi, hastaları tedavisi, gaibden haber vermesi ve çamurdan kuş yapması gibi mucizelerden dolayı" İsa'nın "Allah" olduğuna kail olmuşlardır. Yine babasız olmasından dolayı da ona "Allah'ın oğlu" diyorlardı. Ayrıca yaptık, emrettik, yarattık, hükmettik" gibi Allah kelimelerinden da Allah'ın, İsa'nın "*Üçün Üçüncüsü*" yani Allah-İsa-Meryem üçlüsünden biri olduğuna kanaat getirmişlerdi⁶².

Âl-i İmran sûresinin ilk seksen âyetini Nocrânlıların bu kanaatleri içinde değçerlendirirsek, aşağıdaki sonuçları elde ederiz:

1 - Sûre, Allah'ın ezeli ve ebedî hayatta bakî olduğunu, zât ve kemal sıfatları ile herşeye hâkim bulunduğunu ifade ederek başlıyor. Bu ifadelerde, İsa'nın Allah olduğuna, buna rağmen Haç üzerinde öldüğüne inananların düştükleri tezadâ bir imâ vardır⁶³.

2 - Sonraki âyet, Hz. Muhammed'e indirilen kitabın, Tevrat ve İncil'i tasdik ettiğini ve Allahın tek ve Kadiri mutlak olduğunu bildiriyor⁶⁴.

⁵⁷ İbn Hişam, es-seri, II, s. 224,

⁵⁸ a.g.e. II, s. 224;

⁵⁹ a.g.e. II, s. 224, İslâm Peygamberi, I, s. 413

⁶⁰ Caetani, İslâm Tarihi, VIII, s. 99

⁶¹ İbn Hişam, es-sire, II, s. 225-233; Belazuri, Fütühul-Buldan çev. Z.K. Ugan. İst, 1955, I, s. 107; Taberi Tefsir, VI, s. 470; Asr-ı Saadet, II, s. 624

⁶² İbn Hişam, es-sire, II, s. 224

⁶³ İslâm Peygamberi, I, 413

⁶⁴ a.g.e. I, s. 413

3 - *Daha ileride ise şöyle buyruluyor: “onlara de ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı örtsün... Eğer yüz çevirirlerse şüphesiz Allah o kâfirleri sevmeyi. Gerçek Allah, Ademi, Nuhu, İbrahim hânedanını ve İmrân hanedanını âlemlerin üzerine mümtaz kıldı*⁶⁵.

4 - Bundan sonra Kur’an-ı Kerim, İmran ailesinden, Allah’a adanmış olan Meryem’den, O’nun doğumundan, sonra da Hz. İsa’nın mucizevi doğumundan bahseder. Burada Hz. İsa’nın babasız oluşundan, O’nun ilâhlığına hükmedenlere kendi mantıklarıyla Hz. Adem’in babasız ve annesiz yaratılışından bahisle O’nun ilâhlığa daha lâıyk olduğunu, halbuki ne Adem ne de başkası bu harika meydana gelişten dolayı Adem’e ilâh demediklerini imâ eder⁶⁶.

5 - Hz. İsa’dan sadır olan birtakım harikulade hadiselerin O’nun ilâhlığına değil, ancak İsa’nın Allah’ın peygamberi olduğuna delil teşkil ettiğine işaret vardır. Çünkü Hz. İsa’nın gösterdiği mucizeler, sadece Allah’ın izni ile meydana gelmiştir⁶⁷.

Necrân heyetine karşı Kur’an-ı Kerimin bu kat’i emirlerini alan Hz. Peygamber nihayet davasında haklı olduğunu daha kesin göstermek için emr-i ilâhî gereğince; Necrânlıları Mubahaleye (Lânetleşmeye) davet etmişti. Çünkü yapılan tartışmaların sonu gelmiyordu. Böylece davasında haksız olanın üzerine, Allah’ın lâneti istenecekti⁶⁸.

Hz. Peygamberin Mubahale teklifi⁶⁹ karşısında Necrân heyeti özel müşavere için çekilmişler ve bu müşaverede Akib Abdu’l-Mesih: “Ey Hıristiyan cemaati! Hepiniz çok iyi biliyorsunuz ki, peygamber *Muhammed* gönderilmiş bir peygamberdir. Ve yine biliyorsunuz ki, peygamberlerle lânetleşen bir kavmin zürriyeti kesilir. Onunla lânetleşmeyi kabul etmeyiniz ve kendisiyle bir antlaşma yaparak dininizde kalınız” demiştir. Bu görüşe iştirak eden heyet mensubları Hz. Peygambere gelerek “Ey Ebu’l-Kasım, seninle lânetleşmemeye karar verdik. Seni kendi dininle başbaşa bırakacağız. Biz de kendi dinimize döneceğiz. Bizim hakkımızda

⁶⁵ Âl-i İmran 31-33

⁶⁶ Â-i İmran, 59

⁶⁷ Â-i İmran, 49

⁶⁸ Âl-i İmran, 61: “Artık sana ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında çekişirse de ki, gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarımızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra Allah’a dua ve niyaz edelim de onun lânetini yalancılardan üstüne okuyalım.. Eğer yine yüz çevirirlerse muhakkak Allah o fesatçıları hakkıyla bilendir.

⁶⁹ İbn Hişam, es-sire, II, s. 232; İslâm Peygamberi, I, s. 414; İslâmiyetin Gün. Arabistana yayılışı, s. 34; İbnu’l-Esir, el-Kâmil, fit tarih, Beyrut, 1965, II, s. 293-294; sünenü’t-Tirmizi, V, s. 225

istediğin gibi hükmet. Biz sana istediğin şeyi verelim. Seninle anlaşma yapalım. Yalnız bize ihtilaflarımızı halletmesi için bir Müslüman hakim gönder".⁷⁰ demişlerdir.

Hz. Muhammed, İslâmın "genel dini musamahasının" bir gereği olarak Necrânlıların tekliflerini kabul etmiş, cizye karşılığında maddi ve manevî güvenliklerinin İslâm Devletine ait olduğunu bildirmişti⁷¹. Ayrıca ihtilaf konularını halletmek üzere de Ebu Ubeyde'yi vazifelendirmişti⁷².

Görülüyor ki, Hz. Peygamber devrinde İslâm-Hıristiyan münasebetlerinde hâkim olan ruh, İslâmın genel din politikası içindeki musamaha ruhudur. Hz. Peygamberin yazdığı mektuplarda veya Necrânlılarla bizzat karşılaşmada Hz. Peygamberin Hıristiyanlığa karşı tavrı, onların yanlış itikatlarını bizzat kendilerine duyurmak ve Hakk olan inancın tebliğini yapmaktır. Hz. Peygamberin giriştiği *MUBÂHELE* ile hedefi, doğru olduğunu iddia ettikleri yanlış inançları sarsmak ve onları İslâmın açık ve seçik itikat esaslarına çağırmaktır. Ama her şeye rağmen zorlama yoktur. Hz. Muhammed'in, Necrânlıları Mescid-i Nebeviye alması, onlara ibadete izin vermesi, kendi dinlerinde kalmak üzere antlaşma isteklerini kabul etmesi, sadece İslâmın genel din politikası içindeki musamaha ruhu⁷³ ile izah edilebilir.

⁷⁰ İbn Hişam, es-sire, II, s. 233; Yakûbî, II, s. 66; İslâm Peygamberi, I, s. 414 Asr-ı Saadet, II, s. 624; Hz. Muhammedin Necrânlı Hıristiyanlarla görüşmesi, s. 147

⁷¹ Bu anlaşma metni için. Bk. el-Vesâik, No, 94; İslâm Peygamberi, I, s. 414; asrı saadet, II, s. 624; Fütuhu'l-Buldan, I, s. 107

⁷² İslâm Peygamberi, I, s. 414; L. Massignon, La Mubahala, s. 14

⁷³ Vincent Monteil, İslâm, Les Religions, Paris, 1972, s. 266